Oos Gebrook

Heemkundevereniging Hoensbroek

Nr. 5 november 2009

Oos Gebrook

Een uitgave van de Heemkundevereniging Hoensbroek.
Opgericht 26 september 2007
Jaargang 2 Nummer 5 - november 2009

Redactie:

Jan Bus
Hein Giesen
Bernard Grothues
Jo Hermanns
Wim Kortekaas
Math Mertens

Secretariaat:

Klinkertstraat 19,
6433 PA Hoensbroek, tel: 045-5217721
E-mail: secretaris@heemkundehoensbroek.nl

Website:

www.heemkundehoensbroek.nl

Verenigingslokaal

MFC Gebrook, Prinsenstraat 12 6433 GJ Hoensbroek
Telefoon: 06-57 23 98 33

Losse nummers € 2.00

S. v Cleef - Café de Paerdsstal
Slakkenstraat 80
6431 NK Hoensbroek
Tel.: 045-5213515

Inhoudsopgave

- Van de redactie 4
- De heemkundeavond 5
- Gedoe om de brug over de Auvermoer 6
- Hoensbroekse verhalen bijeengebracht 11
- ”De Mouskòw” 12
- Hoensbroek – een terugblik, deel 2 gereed! 14
- Het werk van Jean Thoolen in de Gr. St. Jan in Hoensbroek 16
- “Nieuw” devotiekruis op het Horstplein in Hoensbroek. 24
- De reus van Hoensbroek 27
- In de voetsporen van de Bokkenrijders 29
- Mathijs Pontswandeling 30
- Herdruk boek “Maria-Gewanden/Terschuren vroeger ….” 31
- Succes met “Opsporing verzocht” 32
- Aon d’n haerd 34
- Onze begunstigers 39

Van Criekingen VOF-Woninginrichting
Hoofdstraat 390
6432 GN Hoensbroek
Tel.: 045- 5216678

Van de redactie

Al zeggen we het zelf, toch hebben we voor u weer een mooi nummer van ons verenigingsblad kunnen samenstellen met interessante artikelen.
Zo treft u onder andere het een en ander aan over de kruiswegstaties in de grote St. Jan en ook een artikeltje over gedoe rond 1790 rondom de brug over de Auvermoer op de Klinkertstraat.
Ook was het de bedoeling om deze keer deel 3 van de serie 'Bioscopen in Hoensbroek' te plaatsen, maar helaas is het niet gelukt om dit artikel op een verantwoorde manier op tijd binnen te krijgen. Er is materiaal genoeg over dit onderwerp, maar het blijkt toch meer tijd te kosten om het tot een leesbaar stuk te verwerken dan tevoren was gedacht. U houdt dit dus nog van ons te goed. Maar Toon Ermers ontbreekt deze keer zeker niet. Hij heeft een aardig stukje in Breuker Plat geschreven onder de titel "De mouskow".
Als we dit stukje schrijven moet de heemkundeavond op vrijdag 23 oktober ll., die in het kader van de Week van de Geschiedenis werd gehouden, nog plaatsvinden. Maar voordat dit blad naar de drukker gaat wordt er toch nog, heet van de naald, een verslag van die bijeenkomst in opgenomen. Dat staat er dus ook in.
Wat we erg leuk vinden is, dat onze oproep in het vorige nummer over de moord in 1923 op de weduwe Haertmans op de Kouvenderstraat, die Hoensbroek in die tijd danig heeft beziggehouden, succes heeft gehad. Niet dat we nu de moordenaar(s) hebben gevonden, maar over de toedracht zijn we wel wat meer te weten gekomen. Die informatie vindt u dus ook in dit blad.
En we hebben nog meer, maar kijk zelf maar.
Kortom, ook deze keer weer veel leesplezier! En u weet het…… als u iets te melden hebt dan kunt u bij ons terecht!

H. Giesen - Herenkapper
GB van Hövellplein 12
6432HE Hoensbroek
Tel.: 045- 5218531

De heemkundeavond

Op vrijdagavond 23 oktober ’09 organiseerde onze vereniging een thema avond over Hoensbroek in en rond de oorlogsjaren.
Een goed bezochte avond die voor velen een nieuw licht wierp op de oorlogstijd in Hoensbroek.
De avond werd ingeleid door Wim Kortekaas met als eerste onderwerp de opkomst van de nazi's en de invloed hiervan op het verenigingsleven, zoals bijvoorbeeld de Jonge Wacht.
Vervolgens was Toon Ermers, ons oudste lid, aan het woord en hij gaf een goed tijdsbeeld, gestoeld op zijn eigen ervaringen en waarnemingen in die turbulente tijd.
Hierna was het woord aan Hein Giesen. Al speurend door de vele dossiers bij Rijckheyt – Centrum voor Regionale Geschiedenis - had het hem verbaasd dat ons hele ambtelijke apparaat op dezelfde voet functioneerde, gewoon als was er geen oorlogstijd. Hij toonde dit aan met de documentatie over een onkostenvergoeding van 12 gulden.

Math Mertens had vervolgens een mooi verhaal over "Pruuse mit 'n hart" en Paul Borger verhaalde over de lotgevallen van Joodse onderduikers in Hoensbroek.
De avond werd besloten door weer Wim Kortekaas, die de diverse functies die ons trotse kasteel in die woelige tijd heeft gekend belichtte. In de oorlog heeft het enige jaren als onderdak gediend als kindertehuis cq weeshuis voor het voogdijgesticht Meerzicht van de Zusters van het Arme Kind Jezus uit Velsen. Hun tehuis daar, in de duinen, was door de Duitsers gevorderd i.v.m. de kustverdediging.
Direct na de oorlog heeft de **O(**rde) **D(**ienst) het kasteel gebruikt voor de voorlopige detentie van menig plaats/streekgenoot die al of niet met de Duitsers heulde en naderhand zaten er veroordeelde oorlogsgedetineerden. Dit alles omlijst met passende foto’s en een deuntje uit die veertiger jaren.
Een mooie avond die de belangstelling kreeg die het verdiende.

Gedoe om de brug over de Auvermoer

Als je in 2009 vanaf hoeve Terlinden via de Klinkertstraat Hoensbroek binnenrijdt en daarbij de brug over de Auvermoer passeert kun je je nauwelijks voorstellen dat die plek aan het eind van de 18e eeuw aanleiding was tot een hoop gekrakeel in het dorp. Maar in die tijd zag het er op die plek wel wat anders uit. De Droomvijver bestond nog lang niet en rond het kasteel was het terrein behoorlijk moerassig. Omdat de beek overkluisd is rijd je nu er langs bijna zonder in de gaten te hebben, dat je een brug en een beek passeert. Maar de passage van die plek was een stuk moeilijker in 1789. Dat was de aanleiding voor een omstreden plan van de hoofdbewoner van het kasteel, dat tot veel discussie leidde in het dorp.

Gebr. Luchies
Hoofdstraat 16
6431LC Hoensbroek
Tel.: 045-5221703

Een slagboom op de Klinckertweg?

Op 20 februari 1789 dient markies Frans Lothar, die toen het kasteel bewoonde, bij de Koninklijke commissie voor de publieke lasten in Brussel (hoewel er nog lang sprake was van een Europese Unie zoals we die nu kennen was het centrale gezag daar toen gevestigd) een verzoek in om op de Klinckertweg een slagboom te mogen plaatsen. In de brief beklaagde de markies zich erover, dat niet alleen de inwoners van Hoensbroek van deze weg gebruik maakten, maar ook veel vreemden. De weg was toen, net als nu, een druk bereden route, die na ooit een stukje omgelegd te zijn, vlak langs de toegang naar het kasteel en over de dijken rond de vijvers van het kasteel was gaan lopen. Als gevolg van dat drukke gebruik met zwaarbeladen karren was de brug over de beek ingestort. Dat was een groot probleem, omdat de Klinckertweg de toegang vormde naar de molen (de Broeker- of Drakenmolen), waar men verplicht was het graan te laten malen. De markies stelt in zijn verzoek aan Brussel, dat de weg alleen maar voor dat doel (aan- en afvoer voor de molen) gebruikt zou mogen worden. Hij stelt, dat het zelfs zó is, dat als er met een wagen een lijk vervoerd moet worden over deze weg, er eerst aan hem toestemming moet worden gevraagd en dat dat ook altijd was gebeurd. Door het plaatsen van een slagboom wil hij het voortaan aan vreemden beletten zo maar van deze weg gebruik te maken. De inwoners van Hoensbroek zullen wel vrijelijk gebruik mogen blijven maken van de weg. Hij biedt aan om in ruil voor het mogen plaatsen van die slagboom voortaan het herstel en het onderhoud van de brug voor zijn rekening te nemen. Maar de markies is voorzichtig en voorziet mogelijke bedenkingen van de commissie.

R. de Jong – Autoschade
De Koumen 60
6433KD Hoensbroek
Tel.: 045- 5210590

Hij stelt daarom aan het einde van zijn rekest aan de commissie voor om toch maar eerst de inwoners van Hoensbroek te horen over zijn plan.

Veel verzet

Dat niet iedereen gecharmeerd was van zijn plan en dat men zich durfde te verzetten tegen de adellijke heer blijkt wel uit de volgende gebeurtenissen. Op 15 april 1789 vindt, na een op 4 april aan de kerk aangeplakte oproep, een 'gemeijne vergaederinge' van de schepenbank plaats, waarin over deze kwestie werd gesproken. Men bleek het niet eens te zijn met de bewering van de markies, dat hij altijd voor het onderhoud van de brug en de weg heeft moeten zorgen. Hij heeft dat nu wel een tijd lang gedaan, maar de eigenaars van de erven, die uitkomen op de Klinckertweg hebben altijd hun eigen deel van de weg onderhouden. En tot het moment, dat dit door de koning werd overgedragen, heeft men ook voor het onderhoud van de brug gezorgd. Daarom wordt aan de borgemeesters* Lahaije en Bruls opgedragen aan de markies te melden, dat 'de gemeijntenaeren tot het maaken van de brugge over de oude moer wel genegen zijn', mits ze daarvoor vanuit Brussel toestemming krijgen. En zij moeten aan de markies ook de vraag voorleggen of het wel zo'n goed plan is om te vragen een slagboom te mogen plaatsen.

---

* De **borgemeester** was de beheerder van de financiën onder het Ancien Regime. Hij assisteerde daarmee de schout in zijn bestuurstaken. De naam van het latere hoofd van het gemeentebestuur, de burgemeester, is hiervan afgeleid. Het takenpakket was echter totaal verschillend. Gedurende een jaar droeg de borgemeester zorg voor de tijdige betaling van de renten en belastingen, en voor de inkomsten en uitgaven van de gemeente. De borgemeester behoort in de regel tot de meest draagkrachtigen van het dorp omdat hij het risico loopt schulden uit eigen zak te moeten betalen. Hij stond als het ware "borg" voor de dorpsfinanciën (vandaar: borgemeester).

Rob Peters – Meel en graanhandel
Wijngaardsweg 16
6412PJ Heerlen
Tel.: 045- 5226693

Niet alleen verzet in Hoensbroek

Maar niet alleen in Hoensbroek was men het er niet mee eens. Ook de gravin d'Ansembourg van kasteel Amstenrade protesteerde op 30 april 1789 tegen het plan.
Ze liet dit door notaris Luijten uit Nuth vastleggen en stelde in deze akte, dat ook de inwoners van de graafschappen Geleen en Amstenrade hun zegje zouden moeten kunnen doen. Volgens haar was de Klinckertweg een gewone openbare weg van het ene dorp naar het andere, noodzakelijk voor het transport van landbouwproducten en steenkool naar en van plaatsen als bijvoorbeeld Aubel en Aken.
Wat er tussen mei 1789 en eind 1790 precies met de brug is gedaan valt uit de stukken niet echt te reconstrueren. Het is dus niet duidelijk of in die tussenliggende periode de brug helemaal hersteld is. Het lijkt erop, dat het herstel provisorisch werd aangepakt en alleen het hoogst noodzakelijke gedaan werd.

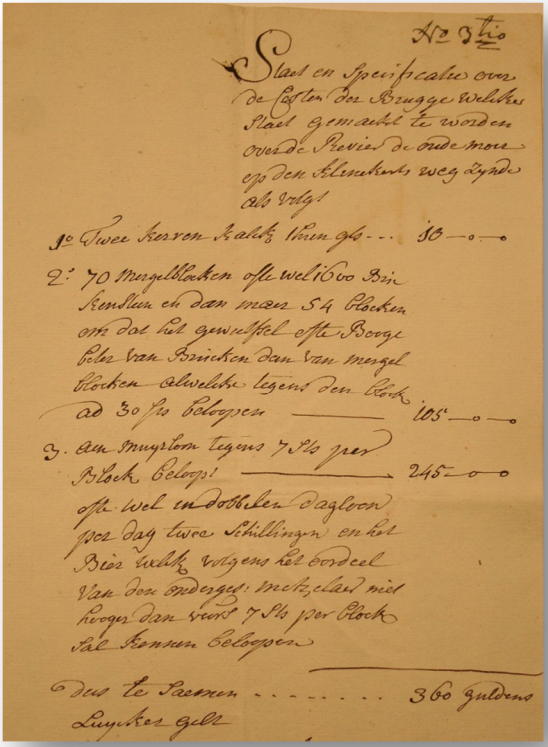
No 3tio

Staat en Specificatie over de Costen der Brugge welcke Staat gemaakt te worden over de Rivier de oude moer op den Klinckerts weg zynde als volgt

1° Twee kerven kalck thien gls ... 10 — o — o

2° 70 Mergelblocken ofte wel 1600 Brickensteen en dan meer 54 blocken om dat het gewulfsel ofte Boogebeter van Brucken dan van mergel blocken alwelcke tegens den block ad 30 sts beloopen ——— 105 — o — o

3. Een Muyrloon tegens 7 Sts per Block beloopt ——— 245 — o — o

ofte wel in dobbelen dagloon per dag twee Schillingen en het Bier welck volgens het oordeel van den onderges: metzelaer niet hooger dan voors 7 Sts per block sal kennen beloopen

dus te saemen ..... 360 guldens Luycker gelt

Met de naderende winter was men bang, dat het werk niet helemaal af zou komen, waardoor men vanwege de slechte weersomstandigheden in de winter in het voorjaar opnieuw zou moeten beginnen. In dat voorjaar kreeg het gezag in Hoensbroek, net als elders, op-

dracht om de wegen in orde te brengen om de troepen van Napoleon te kunnen laten passeren. Daarom doen in juni 1791 'de officier, borgemeesters* en regenten' van Hoensbroek opnieuw een verzoek, aan de 'Coninclijke Commissie van de publijke lasten van de provincie Limbourgh' om toe te staan de brug over de Oude Moeder (= de Auvermoer) grondig aan te pakken door het maken van een gemetselde brug. De commissie gaat akkoord en wil ook voor de kosten opkomen mits vooraf een gespecificeerde begroting van het werk wordt overgelegd. Hoewel het gezag in Brussel zetelde waren er toen nog geen Europese aanbestedingsvoorschriften. Daarom werd gewoon aan een plaatselijke metselaar, Stas Stassen, gevraagd wat het zou gaan kosten om in dagloon een nieuwe gemetselde brug te maken. Stassen kon niet schrijven en dus stelde de secretaris van de schepenbank, G. Klinckenbergh, zijn offerte voor hem op, die door Stassen met een kruisje ondertekend werd. Stassen offreert daarin het maken van een nieuwe brug voor in totaal 360 gulden. En daar zitten ook de kosten van het bier voor Stassen in!

Pas op 26 oktober van datzelfde jaar besluit de vergadering van de schepenbank borgemeester* Jan Heusch te machtigen het materiaal aan te schaffen voor het herstel van de brug, die blijkbaar nog steeds in deplorabele staat verkeert, en zo snel mogelijk met het herstelwerk te beginnen.

Wim Kortekaas

Bronnen:

- Rijckheyt, Schepenbank van Hoensbroek 1575 – 1795, inv.nr. 1693
- Rijckheyt, Schepenbank van Hoensbroek 1575 – 1795, inv.nr. 1694

Adm. Kantoor J. A. Klein
Galerijstraat 16
6432AV Hoensbroek
Tel.: 045- 5211214

Hoensbroekse verhalen bijeengebracht

Tal van schrijvers hebben in de loop van de tijd verhalen opgetekend die zich afspelen in Hoensbroek. De een in het Nederlands, de ander in het Breuker plat. Pierre Heijboer heeft nu een groot aantal van die verhalen bijeengebracht in het boek.

Het bijzondere van het boek is dat de verhalen erin worden verteld in twee talen; in het Nederlands en in het Hoensbroeks.
Heijboer heeft twee doelen voor ogen gehad. Hij heeft de ooit hier en daar gepubliceerde verhalen in één boek willen samenbrengen als 'een klein monument voor de Hoensbroekse locale cultuur' en hij heeft een bijdrage willen leveren aan het levend houden van zijn moederstaal, het Hoensbroeks.

'Een echt dorpsverhaal is het mooist als het verteld wordt in de eigen taal van dat dorp', zegt Heijboer. 'Maar omdat niet iedereen die taal gemakkelijk zal verstaan of zal kunnen lezen heb ik alle verhalen ook in het Nederlands verteld. Zodat ze – daar ging het mij vooral om – niet in vergetelheid zullen raken'.

Door de bijdragen van sponsors kan de prijs van het boek laag blijven: € 10,00. Het boek is onder meer verkrijgbaar bij de Readshop in de Kouvenderstraat.
Het boek kan ook per e-mail bij de samensteller besteld worden.
De prijs is dan € 12,20.
Mail naar: pierrehe@tiscali.nl.

NIEUWS

Een nieuwe website
De Heemkundevereniging Heerlen Stad beschikt sinds kort over een eigen website. U kunt 'm vinden op
www.heemkundevereniging heerlenstad.nl

Hotel Amicitia
Markt 9
6431 LG Hoensbroek
Tel.: 045- 5212999

”De Mouskòw”

“t Zal dich mer gebuëre, menste ’n kòw op zölder te höbbe sjtao, isse dich gedek. Jao, dat is d’r Sjeuf Snackesj uëverkòmme.
Ich zal ’t uch mer flot vertelle, angesj begriept gier nieks d’r va..
’t Is lang geleje,woe ich ’t uëver höb. In dae tied betaalde de luuj nog mit Dütsje Marke. D’r Sjeuf, woe ich ’t uëver höb, waor e sjweitbuurke i Hellebrook, dao bezieje Laar. ’t Sjpielde zich aegelik aoch neet aaf i Gebrook. Mer de luuj hiej waete waal woe dat ligkt.
D’r Sjeuf houw ‘ne naober, ‘ne zieëkere Karel Roberts, en dae waor, watste neums, ‘ne hieërboer. Mer, ’t mòt gezag zieë, ’t waor aoch ‘ne pfenningfötser. Wat doe gebuërde, dao kònste dich uëver ensjele en sjtrieje, mer ’t richtige lieët zich allaen mer raoë.
D’r Sjeuf houw, wiej hae mende, ’n mouskòw, die, wiej hae zag, hae achter ‘n waek aa d’r sjlechter wòl verkaope es vlaesjkòw. ’t Geld kòs hae good broeke. Die kòw leep in ‘n weijke achter ’t hoes va d’r Sjeuf. En dat weijke waor aafgemak mit ’ne verrosde draod va d’r Karel.
Noe houw d’r Karel aoch kuj, en ‘ne sjteer. En die lepe, òm d’r daag in ‘n groeëte weij naeve dat weijke va d’r Sjeuf. En noe mòt ’t aoch gezag zieë dat d’r Karel dae verrosde draod hei mòtte make, mer wiej dat zoe gaet, van oetsjtel kumt aafsjtel, zieëker biej ‘ne pfenningfötser.

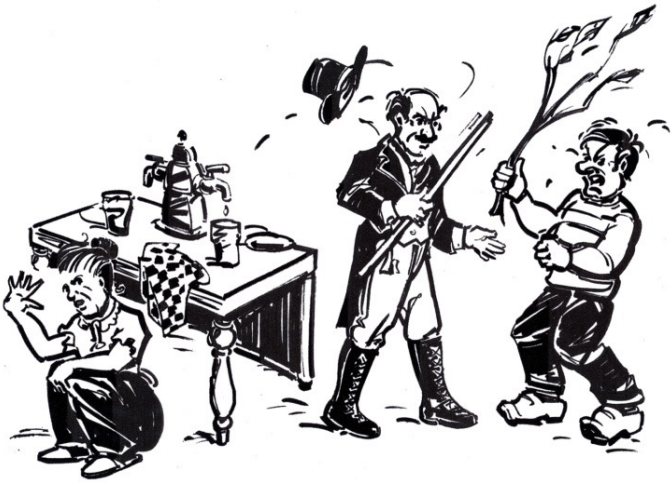

’t Waor zondig naodat d’r Sjeuf houw gezieë wat gebuërd waor, wiej hae i Gebrook nao de hoeëmes gòng, en d’r Karel wiej gewuën i Nuth. Zoe taege twelf oer tròffe ze zich biej ’t Jet Mordang i de kaffe sjuins taegenuëver d’r Karel. ’t Jet kaom va Sjweikese en sjreef zich Huppesj. ”Mer Sjeufke, wat haste da noe gemak, doe knips zoe mer miene draod doer, zoedat dien kòw nao miene sjteer kòs laope. Mer dae vleger gaet neet op, kammeräödje, doe kums mich tieën Dütsje Marke aan’t betale vuuër dat dekke”, zoe begòs d’r Karel. Mer d’r Sjeuf wòs aoch zien wuurdje te doeën en zag: ”Doe gruëtsje toeërehaan, doe mòs dien good mer baeter aafpäöële, da kan diene sjteer neet zoe gemèkkelik op mien good kòmme, en mit mien Kamil vrieje. Neet míen kòw is biej dích op ’t good kòmme, mer díene sjteer is biej mích op ’t good kòmme. Wenste neet oppas, kammeraod, da bring ich dich nog vuuër ‘t gerich ”. Mer doew waor i de kaffe d’r bòk vet. “Doe onnuëzele voelwammes, doe bis nog te greun aa mich die tieën mark te betale vuuër dien kòw te dekke. En doe wils ‘ne advocaat betale vuuër dich biej te sjtao?”. “Wen ich i mien rech sjtao krieg ich dat geld waal va dich trük, doe onnuëzele haos,” zag d’r Sjeuf. En doew woerte dao wuurd gebroek woe ich gaaroet de mood neet vuuër höb òm ze op te sjrieve…. Aen woeërd da... uh...uh... “Votlaok”. D’r Karel begòs al mit ziene miespelaer te sjpieële. (En tösje häöksjkes gezag: hae houw ‘ne gòwe en ‘ne sjoeëne miespelaer, mit nog loeëd i gegaote, en geërfd, trük van aaf zien uëvergroeëtvader). Mer d’r Sjeuf houw gaenen angs. “Menste, daste mit dat sjtòm sjteksjke mich bang kòns make, auwe pietebaer? Mit dizze klaene sjtek va mich houw ich dich diene sjoeëne hoeëge hood va diene dieke verkeskop”. En wiej hae’t zag gebuërde’n ’t aoch. En wiej deks die sjtekke doew taegenae geklatsjd zieë dat waet ich neet. Mer deks. En ’t Jet kroop ònger de tieëk. En die anger jòngen i de kaffe houwe sjpas vuuër twieë. D’r Sjeuf haat noeëts get betaald. Ze höbbe zich aoch waal noeëts mieë get gezag. Dae ’t mich verteld haat, heel ’t mit d’r Sjeuf.

Wat gier d’r va dinkt mòt d’r zelf waete. Ich wesj mien heng in òns juld.

Toon.

Hoensbroek – een terugblik, deel 2 gereed!

De geschiedenis van Hoensbroek is bewogen, boeiend en blijft fascineren. Nadat het eerste boek was verschenen mocht je verwachten dat er een vervolg op zou komen.
Binnenkort is dat er ook want het nieuwe boek is helemaal klaar.

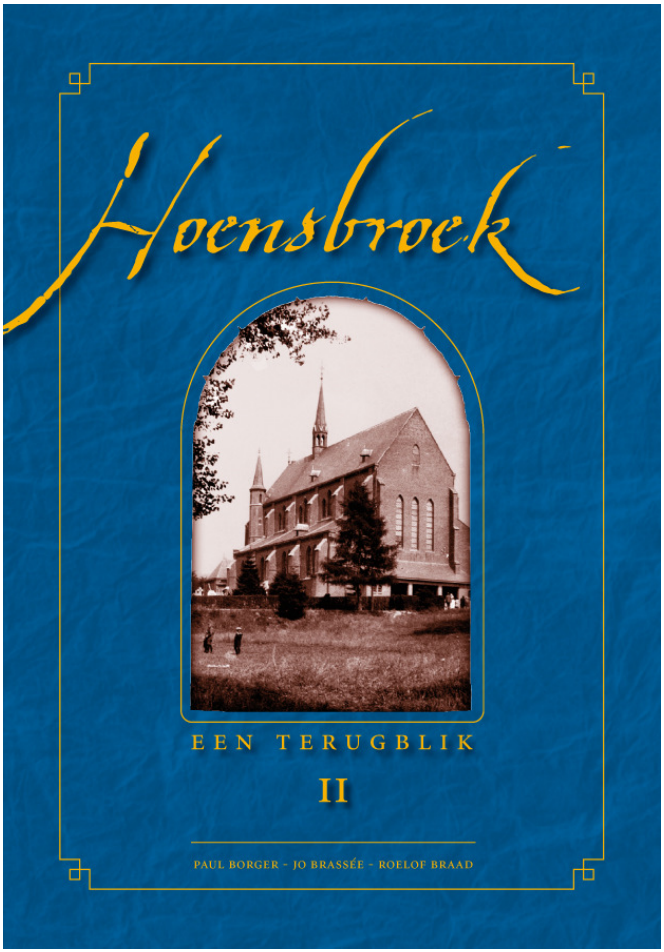

Op vrijdag 20 november a.s. zal het boek "Hoensbroek – een terugblik" deel 2 officieel worden gepresenteerd in kasteel Hoensbroek.

De dag erna is het al te koop bij de Readshop aan de Kouvenderstraat voor € 26,50.
In het boek komen onderwerpen aan de orde, die ons wel bekend in de oren klinken, maar waarvan we de geschiedenis vaak niet kennen. Er wordt aandacht besteed aan de verdwenen schutterij Sint Sebastianus en aan de Kasteel Kermis Koers, maar ook aan de geschiedenis van de bekende Oostenrijkse woningen en van het Emma Kinderhuis aan de Kouvenderstraat. Ook is er een hoofdstuk over het Breuker Plat opgenomen, waarbij samen met Math Mertens is gekeken naar het ontstaan en de schrijfwijze van ons Breuker dialect.
Met veel plezier is gespeurd in de archieven van Rijckheyt en het Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht. Menig uurtje is daar doorgebracht en honderden documenten zijn gefotografeerd.
Jo Brassée heeft aan de hand van al deze documenten een aantal goed geformuleerde en prettig leesbare verhalen op papier gezet.
En natuurlijk bevat het boek, net als het eerste deel, een schat aan fotomateriaal, dat bijna geheel is aangeleverd door Hoensbroekenaren, die gehoor hebben gegeven aan de oproep van initiatiefnemer Paul Borger.
Het is daardoor een uniek fotoboek geworden, waardoor u een beeld krijgt van het mijnstadje Hoensbroek vanaf het moment dat de eerste foto's werden gemaakt tot rond 1990.
Het geheel ziet er ook deze keer weer prachtig uit door de vormgeving, die ook nu weer in handen was van Frans en Lieke Boumans, die er hun hele ziel en zaligheid in hebben gelegd.

Een boek, dat voor Breuker luuj zonder meer de moeite van het aanschaffen waard is!

R. Offermans - Fysiotherapie
Kouvenderstraat 111
6431HC Hoensbroek
Tel.: 045-5220932

Het werk van Jean Thoolen in de Grote Sint Jan in Hoensbroek[I]

Sander van Daal, architectuurhistoricus

De neogotische Grote Sint Jan in Hoensbroek beschikt over een prachtige collectie schilderkunst uit de jaren 1920 van de hand van de Roermondse kunstschilder Jean Thoolen (1889-1945). Hij beschilderde de luiken van het hoofdaltaar en schilderde de kruisweg-staties.
In dit artikel komt de kunstenaar aan bod, wordt op de opdracht-situatie omtrent de sta-ties en het altaar inge-gaan en wordt de ge-schiedenis van de schil-derijen die het interieur van dit kerkgebouw uit 1906 in belangrijke mate bepalen, beschreven.

Detail kruisweg Grote Sint Jan te Hoensbroek

Jean Thoolen

De kunstschilder die zo een belangrijk stempel zette op het interieur van de Hoensbroekse Grote Sint Jan, Johannes Joseph Hubertus (Jean) Thoolen, werd op 13 maart 1889 geboren in Roermond als zoon van meubelmaker en later ook herbergier Bernardus Hubertus Thoolen en Hubertina Anna Mechteldis Walraven. Hij was de oudste zoon in een gezin van zes kinderen. Op 12 juni 1923 huwde Jean met Anna Wilhelmina Leijendeckers (Maasniel, 4 februari 1898-Roermond, 1 december 1930). Zij kregen twee kinderen: Hans en Thérèse. Het gezin woonde aan de Kapellerlaan 10 (en later op nummer 22) te Roermond. [II] Op 28 oktober 1945 overleed Jean Thoolen in de leeftijd van 56 jaar. Op 31 oktober daarop volgend werd de uitvaartmis opgedragen in de kapel van het grootseminarie. [III]

Zelfportret Jean Thoolen op 18-jarige leeftijd, gefotografeerd tijdens een restauratie van het schilderij

Van zijn opleiding is nog weinig bekend. Mogelijk heeft Thoolen zoals zoveel andere later zelfstandig werkende kunstenaars bij Cuypers gewerkt. Waarschijnlijker is echter dat hij als leerling of medewerker werkzaam was bij het atelier van de gebroeders Albin en Paul Windhausen dat ook gevestigd was aan de Kapellerlaan. Dit is moeilijk na te gaan omdat er slechts weinig archiefmateriaal van het atelier Windhausen is overgeleverd. In het werk van Thoolen voor Hoensbroek zijn de invloeden van atelier Windhausen, met name uit hun tweede van drie periodes waarin hun oeuvre is op te delen, duidelijk aanwijsbaar. [IV]

Thoolen had geen makkelijk leven. Hij leed aan reuma en kon op het laatst nog maar met drie vingers schilderen. Er was een speciaal bed voor hem gemaakt om te kunnen blijven schilderen. In een krantenartikel wordt zijn situatie als volgt omschreven: 'Nu staat voor mij en blijf ik voor mij zien, die eenvoudige, hulpeloze, oogenschijnlijk gezonde man van onverwoestbare energie, die zijn hemelsch geduld laat inwerken op zijn bevende hand en zijn penseel loodrecht, schuin of horizontaal, breed of smal, ijl of zwaar van kleur en nuance, in contact brengt met het doek, zoals zijn kunstenaarsziel hem inspireert.

Nu zie ik zijn ouden vader, die al de wenschen van zijn zoon voorkomt, en met de kracht van zijn gave spieren den schildersezel plaatst, keert en wendt, zooals 't nodig is voor die ééne nog bruikbare linkerhand van dien, door gewrichtsrheumatisme reeds vele jaren gehandicapte artiest'. Ten tijde van het schrijven van dit artikel kon Thoolen al niet meer lopen. Maar, zegt het artikel, 'hij pleegt verzet waar hij maar kan; en zijn sterke wil overwint over het zieke vleesch, de aangetaste spieren, en het zal aan hem niet liggen, indien zij ooit hun dienst zouden weigeren'. En, zo staat verderop, 'het werken gaat tegenwoordig iets beter. Godlof, er is althans geen achteruitgang'. Het enige aanknopingspunt voor datering van het artikel is, dat er melding wordt gemaakt van de veertiende statie voor Hoensbroek die klaarstaat voor verzending. Verder valt uit het krantenbericht op te maken, dat de kerkelijke kunst zich op dat moment

op een keerpunt stond. Het artikel is lovend over het werk van Thoolen en zet dat tegenover 'de ultramoderne schilderwerken met driehoekige of vijfhoekige koppen, meelzakkige, ledepoppige corpussen en schreeuwerig-harde kleurencombinaties zoals men in sommige kerken boven den Moerdijk begint aan te treffen'. [V]
Jean Thoolen was een diepgelovig man. Veel steun ondervond hij bij O.L.Vrouw in 't Zand en in Lourdes, waar hij dertien keer op bedevaart ging.

Jean Thoolen op bedevaart in Lourdes

Van Thoolen zijn behalve de staties voor Hoensbroek tot dusver nog twee kruiswegen bekend en religieuze voorstellingen van Christus Eucharisticus, O. L. Vrouw in 't Zand en St. Vincentius à Paulo.
Daarnaast liet Thoolen diverse portretten (waaronder een van pastoor Röselaers uit 1928), stillevens en landschappen na.

De kruisweg in de Grote Sint Jan

In een brief van 23 maart 1923 schrijft pastoor Jan Lucas Röselaers (1910-1939) aan Mgr. Laurentius Schrijnen (1914-1932), de toenmalige bisschop van Roermond, dat de kunstschilder Thoolen uit Roermond zich bij hem vervoegde om werk. De pastoor meende naar aanleiding van de motivatie die Thoolen hiervoor gaf, te moeten uitzien naar werk. En werk was er, want de bestaande kruiswegstaties, 'plaatjes van 15 à 20 cents per stuk', waren aan vervanging toe. Thoolen zou een ontwerp maken en dit met de nodige toelichting over de voorstelling en het coloriet aan de bisschop en de commissie van kerkelijke kunst voorleggen ter goedkeuring. Als de bisschop en de commissie akkoord zouden gaan, zou Röselaers de eerste statie uit eigen middelen bekostigen, in de hoop dat dit initiatief werd nagevolgd door parochianen. De prijs van de eerste statie zou 450 gulden gaan bedragen. Mocht de kruisweg niet geheel uit schenkingen kunnen worden opgebracht, dan

zouden de kosten in een tijdsbestek van vijf of zes jaar uit de opbrengst van de bankenpacht en de meerdere rente van de kerk gedekt moeten worden. Op het einde van zijn brief gaf Röselaers aan, dat het kerkbestuur akkoord ging met zijn wens en vroeg hij Schrijnen om machtiging tot aanbesteding en plaatsing van de kruiswegstaties. Het positieve antwoord van de bisschop kwam na een maand: 'Gezien en goedgekeurd, †L.J.A.H. Schrijnen, bisschop van Roermond, Roermond, 23 april 1923'. [VI]
In een tweede brief van pastoor Röselaers aan Mgr. Schrijnen, gedateerd 19 april 1923, blijkt dat er nog nadere berichtgeving van de bisschop moet zijn geweest. Röselaers geeft namelijk aan dat de bisschop verlangt dat er eerst voldoende middelen bijeengebracht zouden worden om vier of vijf kruiswegstaties te kunnen bekostigen om niet teveel lasten voor de kerk te laten. De pastoor wil de kruisweg zoveel mogelijk bekostigen uit vrijwillige bijdragen. Hij zet nogmaals zijn plan uiteen om de eerste statie te geven om op die manier de parochianen tot schenkingen te kunnen bewegen. Indien de laatste staties niet uit donaties betaald zouden kunnen worden, dan zou het kerkbestuur met permissie van de bisschop de kosten op zich moeten nemen. De pastoor spreekt in de brief wel de wens uit dat: 'wij gauw betere tijden beleven voor collecten'.[VII]

Tweede statie, geplaatst in de kerk begin december 1924

Pastoor Röselaers kreeg voldoende middelen bij elkaar en Jean Thoolen werd de opdracht gegund de kruisweg te schilderen. Op 2 december 1924 publiceerde De Nieuwe Koerier/ Maas- en Roerbode een artikel gewijd aan de eerste twee staties die dan in de Hoensbroekse parochiekerk zijn opgehangen. Het gaat om de eerste statie 'Jesus wordt ter dood veroordeeld' en de tweede statie 'Jesus neemt het kruis op Zijne schouders'. Vooral het samengaan van de kleuren van de kruisweg met de stren-

ge, sobere architectuur van de kerk en de reeds aanwezige decoratieve schilderingen werd geprezen.[VIII] 1 augustus 1925 waren er volgens dezelfde krant reeds zes staties gereed.[IX] Jacques Oor, die in 1907 de leiding over het Roermondse beeldhouwatelier van zijn vader overnam en onder meer lid was van de gemeenteraad, schreef op 16 augustus 1928 in een ingezonden bericht dat hij de gelegenheid had gekregen het meest recente werk van Thoolen te bewonderen. Hij beschreef het als volgt: 'Bewonderen zeg ik, want 't is een hoogstaand werk van conceptie en uitvoering, knap van groepeering, vol piëteit en van een zeldzame kleurschakeering'. Grote bewondering had Oor voor de kunstschilder die dergelijk werk vervaardigde, ongeacht zijn lichamelijke conditie. Hij raadde Thoolen aan om de kruiswegstatie, alvorens deze in Hoensbroek geplaatst zou worden, te exposeren in Roermond 'om de Eerw. H. Geestelijken en kunstminnaars in de gelegenheid te stellen dit talentvol werk van onzen zwaarbeproefden Roermondschen artist meer van nabij te leeren kennen en hen aan te sporen hunne opdrachten gerust aan Jean Thoolen toe te vertrouwen'.[X] Dit advies heeft Thoolen blijkbaar ter harte genomen want 31 augustus daarop volgend schrijft De Nieuwe Koerier dat er in de etalage van kunsthandel Grevers aan de Steenweg een van de laatste kruiswegstaties voor de kerk in Hoensbroek werd geëxposeerd. [XI]

Signatuur op de zesde statie

De staties van 3 meter breed bij 1,20 meter hoog zijn als een doorlopend fries uitgevoerd. De zesde en veertiende statie zijn gesigneerd met respectievelijk 'Jean Thoolen Roermond, atelier voor kerkelijke schilderkunst' en 'Jean Thoolen Pinx. Roermond' (pinx. = pinxit = heeft (dit) geschilderd) .

De composities van de staties zijn helder en overzichtelijk. Door de verhouding tussen breedte en hoogte en de compositie is er duidelijk sprake van een beeldverhaal waarbij de beschouwer wordt meegenomen op de weg die Jezus aflegde. Die beweging spreekt duidelijk uit de vormgeving. Christus is steeds het middelpunt van de compositie. Direct bij hem staan de personages die een rol hebben in de kruisweg, zoals Maria, Johannes de Evangelist, Maria Magdalena, Simon van Cyrene en Veronica. Op het tweede plan, aan de buitenzijde van de voorstellingen, staan de toeschouwers, de soldaten en de Joodse hogepriesters met hun gemene blikken.

Vierde statie in Hoensbroek: Jezus ontmoet zijn bedroefde moeder

Overigens zijn niet alle staties van de hand van Thoolen. De zevende en achtste die tegen de achterwand van de kerk hangen, onder de orgelgalerij, wijken qua formaat, kleurgebruik en stijl af van de overige staties. Dit komt doordat Thoolens staties in tijden van versobering werden opgeslagen in een garage. De twee genoemde staties zijn daar door brand verwoest en verloren gegaan. Toen de reeks in 1985 weer werd aangevuld door H. Leblanc, is gezocht naar soortgelijke staties. Die vond men in de St.-Petruskerk in Gulpen. De staties aldaar zijn echter gesigneerd 'Windhausen 1925' en worden toegeschreven aan Paul Windhausen.

Het retabel van het hoofdaltaar

Jean Thoolen was tevens verantwoordelijk voor de beschilderde panelen in het retabel van het hoofdaltaar. Het schrijnwerk van het retabel, de opstand achter de altaartombe, werd gemaakt door meubelmaker H. Wielders uit Nieuwstadt in 1924. Hij signeerde het werk op de kaarsenbank aan de epistelzijde. Aan de evangeliezijde staat 'L. Röselaers Pastoor Hoensbroek'. Het geheel staat op een oudere, neogotische altaartombe, die vermoedelijk niet lang na de bouw van de kerk geplaatst was. Een rekening van mei 1924 van Wielders-Claessen bevindt zich nog in het parochiearchief. Het nieuwe eikenhouten hoofdaltaar geleverd met tabernakelkast kostte 2.743,38 gulden. [XI] Wat de beschildering heeft gekost is nog niet achterhaald. Het fraaie

altaarretabel was een geschenk van de parochianen aan pastoor Röselaers die in 1924 zijn veertigjarig priesterjubileum vierde. [XII]
De panelen verbeelden van links naar rechts: de opdracht in de tempel, het Laatste Avondmaal, de Emmaüsgangers en de Wonderbare Broodvermenigvuldiging. De buitenzijden van de luiken zijn niet beschilderd.
Binnen de laat-neogotische omlijsting van H. Wielders zijn de figuren geschilderd voor een goudgeblokte achtergrond. Het linker luik is gesigneerd op de afgebeelde altaartombe, naast de voet van Maria. Er staat 'Jean Thoolen. Roermond. Anno 1924'.

Hoofdaltaar en het gesigneerde linker zijluik

Slot

Wie het werk van Thoolen in de neogotische Grote Sint Jan aanschouwt en weet van de lichamelijke beperkingen waar hij mee te kampen had, kan er niet anders dan met bewondering naar kijken. In dezelfde traditie als het bekende atelier Windhausen moet zijn werk worden geplaatst. De in een fries geplaatste schilderijen van de kruisweg vertonen een heldere compositie met steeds Christus als de centrale figuur. Thoolen benutte de volledige breedte en voegde diverse figuren toe om een beeld te scheppen van de gebeurtenissen rond het lijden en sterven van Christus. Dit steeds op een manier dat de aandacht uitgaat naar

Christus en de personages die in de betreffende voorstelling een rol van betekenis spelen en pas in laatste instantie op de bijfiguren die een vorm van realisme in de voorstellingen leggen.
Het hoofdaltaar, een geschenk bij het veertigjarig priesterfeest van pastoor Röselaers, vertoont een viertal scènes uit het leven van Christus. Het geheel is als een laatneogotisch vleugelaltaar uitgevoerd.
Het werk dat Thoolen maakte voor Hoensbroek getuigt van het feit, dat Limburg op het gebied van architectuur en kunst toch wel behoudend was. Maar het werk sluit prachtig aan bij de architectuur van de kerk.
Zo heeft de parochie in Hoensbroek een bezit waar men terecht trots op kan zijn.
Dit artikel is een verkorte bewerking van het artikel met dezelfde titel dat eerder verscheen in Het Land van Herle (nummer 3, 2008)

I GA Roermond, bevolkingsregister periode 1880-1939, folio 212, 272, 412 en 795
II Rouwadvertentie Maas- en Roerbode, 31 oktober 1945.
III Atelier Windhausen heeft zich van circa 1870 tot 1940 vooral bezig gehouden met het schilderen van kruiswegen. De Windhausens schilderden onder meer de kruisweg voor de St.-Pancratiuskerk in Heerlen (1928)
IV Citaten ontleend aan een krantenartikel waarvan ik de herkomst niet heb kunnen achterhalen.
V Rijckheyt, Archief RK parochie St. Joannes Evangelist te Hoensbroek, 1540 – 1970 inv.nr. 240-16 De bisschoppelijke goedkeuring staat op de brief van Röselaers.
VI Rijckheyt, Archief RK parochie St. Joannes Evangelist te Hoensbroek, 1540 – 1970 inv.nr. 240-16
VII De Nieuwe Koerier/ Maas- en Roerbode, 2 december 1924
VIII De Nieuwe Koerier/ Maas- en Roerbode, 1 augustus 1925
IX De Nieuwe Koerier/ Maas- en Roerbode, 17 augustus 1928
X De Nieuwe Koerier/ Maas- en Roerbode, 31 augustus 1928
XI Rijckheyt, Archief RK parochie St. Joannes Evangelist te Hoensbroek, 1540 – 1970 inv.nr. 240-16
XII De Nieuwe Koerier/Maas en Roerbode, 31 mei 1924.

Het Land van Herle

Historisch tijdschrift voor oostelijk Zuid-Limburg

van Oost Verzekeringen - Hypotheken
Juliana-Bernhardlaan 8
6432 GW Hoensbroek
Tel.: 045-5224241

"Nieuw" devotiekruis op het Horstplein in Hoensbroek.

Op het Horstplein in de Slakkenbuurt (Slak) in Hoensbroek is op zondag 20 september onder grote belangstelling een devotiekruis ingezegend.

Na een druk bezochte plechtige H.Mis, opgeluisterd door het kerkelijk zangkoor St. Caecilia in de grote sint Janskerk, trok een stoet voorafgegaan door harmonie St. Caecilia, richting Slak. Daar wijdde pastoor Nevelstein van de RK Parochiefederatie Hoensbroek een nieuw geplaatst wegkruis plechtig in.
Een ceremonie, die niet alleen de buurtbewoners uit de Slak, de Heemkundevereniging Hoensbroek, de Stichting Kruisen en Kapellen in Limburg en de Stichting Buurtbeheer SDHC, maar zeker de familie Peters uit deze buurt in Hoensbroek aansprak.
Hoe kwam dit alles tot stand? Op 30 april 2009 werd Sjeng van Cleef, kastelein van café "de Paerdsstal", het boegbeeld en de kartrekker van alles wat er in de homogene Slak- Metten en Horstbuurt gebeurt, verrast met een Koninklijke onderscheiding, verdiend voor zijn jarenlange inzet.

Constructiebedrijf Wiel Peters
Economiestraat 47 A
6433KC Hoensbroek
Tel.: 045- 5211057

Harmonie St. Caecilia op weg naar het Horstplein

In de hierbij behorende receptie raakt Sjeng aan de praat met Jo Hermanns, de kerkmeester gebouwen van de parochiefederatie Hoensbroek en laat hem weten dat het zijn grootste wens was als op het fraaie Horstplein, daar waar tijdens de processies al jaren een mooi rustaltaar staat, een kruis geplaatst zou kunnen worden.

Enige weken later bij het opruimen van de bergplaats van het processiecomité komt een oud kruis onder het stof te voorschijn.
Het kruis was ooit besteld om de muur van de toen pas opgeknapte kleine St. Janskerk in Hoensbroek te verfraaien, maar het kruis werd toentertijd door bedenkingen van de Monumentenzorg niet geplaatst.
Het kruis schijnt daarna toch nog ergens gestaan te hebben, maar is op een of andere manier in de opslagplaats voor processiespullen terechtgekomen en heeft jarenlang een rustig, verborgen en stoffig leven geleid.
Na die vondst kwam alles in een stroomversnelling, Jo Hermanns herinnerde zich de

Er was grote belangstelling vanuit de Slak

wens van Sjeng en bracht het gevonden kruis meteen naar hem in "de Paerdsstal".
Bij het nader bekijken en overleg met enkele buurtbewoners, waaronder Wiel Peters, die de dorpssmederij van zijn vader in de Slak heeft voortgezet op het industrieterrein Hoensbroek, bleek dat het kruis in 1949 gemaakt was door Jo Peters, nota bene de vader van Wiel!
Jo Peters,was destijds een icoon in de Slak, die voor iedereen een klaar stond en alle smeedwerk en speeltoestellen voor de speeltuin van de Slak gemaakt had. Niet voor niets wordt de speeltuin in de Slak "De Smidse" genoemd.
De zonen van Jo Peters restaureerden vol enthousiasme dit stukje vakmanschap van vader en zorgden voor een mooie sokkel.

Pastoor Nevelstein zegent het kruis, rechts van hem de fam. Peters

Zij en de buurt zijn terecht trots en blij dat dit fraaie werkstuk van vader Peters nu onder een mooi koperen baldakijn staat te pronken op het Horstplein, pal voor het ouderlijk huis van de familie Peters, en de Paerdsstal van Sjeng van Cleef.

W. Mengelers – Auto elektra
Burg. Slanghenstraat 11
6433 AR Hoensbroek
Tel.: 045- 5217777

De reus van Hoensbroek

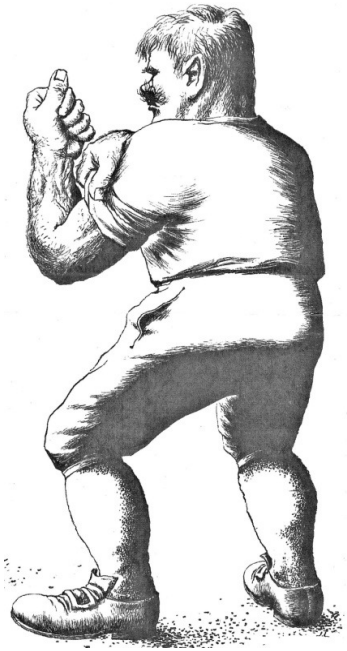

Tegenwoordig ziet men op de tv wedstrijden om de titel "Sterkste man van Nederland". Als er rond 1900 ook zo'n titelstrijd op touw was gezet, was er een Breuker jong die ongetwijfeld hoge ogen had gegooid in dit treffen en wel de berensterke Sjang va Königstein.

Sjang was rond 1865 geboren in Op pen Moes in de buurt Koumen. Dit verklaart ook waarom deze legendarische figuur meer leeft in de verhalen van oudere mensen in Heerlerheide dan in Hoensbroek. Hoewel de Koumenleefgemeenschap binnen de gemeentegrenzen van Hoensbroek viel, was het dichter bij Heerlerheide en had daar destijds waarschijnlijk betere verbindingen mee, dan met het "centrum " van het oude Gebrook, vandaar dat men in Heerlerheide vindt dat "d'r Sjang va Königstein , inne van òs is".

De grote, fors gebouwde Sjang, was reeds als 12 à 13 jarige jongen aan het werk, maar moest tot zijn achttiende op een paspoort wachten en kon toen mee met de mannen en vrouwen van de Ganzeweide, die zich verzamelden aan de Köpkesmeule,nabij de Rennemig en van hieruit via de Heerlerbaan naar Aken liepen om daar seizoensarbeid te verrichten. Rond 1890 werkte hij als jonge kerel op de Hut, de ijzergieterij bij Die Rote Erde in Aken en verdiende daar door zijn kracht en werklust reeds driemaal het normale dagloon. Legendarisch zijn de verhalen over zijn spierkracht. Het was na de Breuker herfstkermis, ze waren te voet op weg naar hun werk in Aken. Bij Drievogels, tilde hij ene Willem Heuts uit de Ganzenweide (en dat was geen kleine jongen!) in één keer bij zijn enkels op, zodat deze een paar appels kon plukken tegen de nadorst. Een andere keer zaten zij nabij de Ponttor in Aken in een herberg, die ook nog dienst deed als graanschuur. De waard, een forse vent, zag wel wat

vertier in een worstelwedstrijd met de grote, stevige Sjang va Königstein en daagde hem uit voor een wedstrijd in de graanschuur, die wel twee meter hoog vol met haver lag. De wedde ging om vier drupkes de man. Na het aftellen van een…twee…drie.. pakte onze Sjang de dikke herbergier en gooide hem zonder veel poespas, hoog, de hoop haver in, zodat hij niet meer te zien was.
Op het werk in de Rote Erde krijgt de overigens zachtmoedige Sjang woorden met zijn broer die daar als voorman werkte, hij grijpt een spoorstaaf en gooit deze met zoveel kracht richting broerlief, dat deze spoorstang maar liefst anderhalve meter de grond indringt. De directie verbood naderhand de staaf te verwijderen en deze is jarenlang op De Hut in de grond blijven steken als bewijs voor de kracht van onze Breuker krachtpatser. De Bendplatz in Aken was ook destijds reeds het kermisterrein. Uitgedaagd in een boks - en worsteltent speelt hij het klaar om de directeur van deze worstelkraam ingevet en al, door het tentdak naar buiten te gooien. De heren fabrieksdirecteuren van de Hut lieten het ook in die jaren al goed hangen. Op een vakantie in Noord Spanje gingen zij daar uiteraard naar het stierenvechten kijken en maakten een weddenschap met de Spaanse heren, dat zij iemand hadden die een stier met blote handen kon vellen. Naar verluidt ging de weddenschap om tienduizend gulden en Sjang zou er daar 1000 van krijgen, uiteraard indien hij de weddenschap won. Een vorstelijk bedrag in die tijd.
Opgehitst door de heren directeuren neemt "òze Sjang" de uitdaging aan, oefent hier alvast een beetje, waarbij hij twee stieren met een klap de lendenen breekt en stapt opgewekt met de twee directieleden in de trein naar Spanje. Op grote affiches wordt aldaar deze vreemde strijd aangekondigd. Geen paard, lans of sabel en zonder assistenten, een Hollander die zomaar, met de blote handen een stier zal vellen. En ja hoor, tot driemaal toe laat Sjang de opgefokte stier langs zich flitsen en bij de vierde keer grijpt hij het dier bij de horens en draait hem zo de nek om… gewonnen!
Tot ver in de zestiger jaren kon je menige oude Hetscher dit verhaal aan de bar horen vertellen. Hetscher luuj, trots op inne echte Breuker Jong!
Helaas is onze sterke Sjang vroeg gestorven, verongelukt op zijn werk in IJzergieterij De Hut.

Bronnen: - Geschiedenis van Hoensbroek en omgeving van H.A Beaujean (leraar geschiedenis aan de MULO in Hoensbroek) - mondelinge overlevering aan de theek bij Stientje van café Grond op de Rennemig.

In de voetsporen van de Bokkenrijders

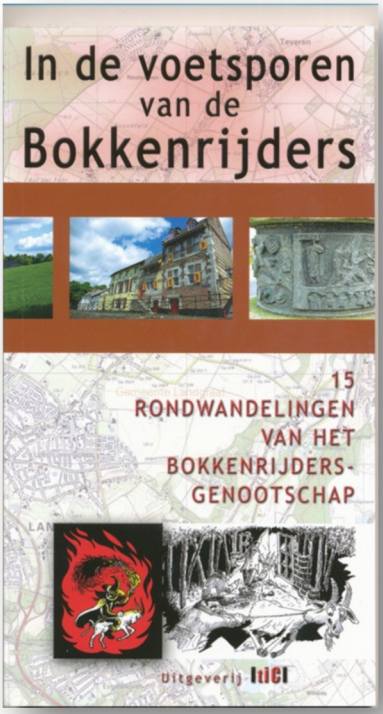

Na bijna 250 jaar spreken de Bokkenrijders nog steeds tot onze verbeelding. In de loop der tijd zijn er diverse verschillende stellingen en visies op dit fenomeen geponeerd. En er zijn in de loop der jaren heel wat boeken over geschreven. Een van de eersten, die dat hebben gedaan was pastoor A. Daniels uit Schaesberg, die in 1779 al een boekje schreef over de Bokkenrijders:
Oorsprong, Oorzaeke, Bewys en Ontdekkinge van een godlooze Bezwoorne Bende Nagtdieven en Knevelaers". Daniels was overigens geboren in Hoensbroek en schreef onder het pseudoniem Sleinada, dat achterstevoren gelezen zijn naam bevat. Zijn geboortehuis stond in de Dorpsstraat tegenover de plaats waar in 1879 de pastorie gebouwd werd.

Maar nog steeds ontwikkelen een groot aantal Limburgers aan beide kanten van de grens allerlei activiteiten om dit deel van onze geschiedenis onder de aandacht te houden.
De meest recente activiteit is de uitgave van een wandelboekje van de hand van Lammert Neervoort en Rob Hamers van het Bokkenrijdersgenootschap. Het is getiteld: "In de voetsporen van de Bokkenrijders" met een voorwoord door Ton van Reen. Het wordt uitgegeven door Uitgeverij TIC in hun bekende serie wandelboekjes. Het is tot stand gekomen met de medewerking van leden van verschillende heemkundeverenigingen. Ook een tweetal leden van onze vereniging, Rein van Lieshout en Wim Kortekaas, hebben voor het Hoensbroekse de nodige informatie aangeleverd.

Het boekje bevat 15 rondwandelingen door Nederlands en Belgisch Limburg langs overblijfselen, monumenten, standbeelden en historie, die herinneren aan de Bokkenrijders, omlijst met heel veel wetenswaardigheden over de Bokkenrijders. Op 26 september ll. werd het in kasteel Hoensbroek tijdens een feestelijke en druk bezochte bijeenkomst gepresenteerd.
Het boekje is in de boekhandel te koop voor € 9,90

Mathijs Pontswandeling

Een van de wandelingen uit het boekje, de Mathijs Ponts-wandeling, voert door Hoensbroek en Vaesrade. De wandeling, die 12 kilometer lang is, is genoemd naar Mathijs Ponts uit Hoensbroek, de vilder en aanvoerder van de Bokkenrijders uit Hoensbroek en omstreken in de periode 1735 – 1743.
De route begint bij kasteel Hoensbroek, waar de rechtbank zitting hield en gearresteerde bokkenrijders tot aan hun berechting werden gevangen gehouden. Vervolgens gaat de wandeling verder via Terschuren naar Kathagen, waar de galg van de heerlijkheid Nuth zou hebben gestaan, vlakbij de brug over de Geleenbeek. Daarna gaat het verder via Thull en dan terug naar Vaesrade naar de Randweg. Daar duiken we via de Steenkoolstraat en de Mijnbouwstraat Hoensbroek weer in. Via de Kastanjelaan komen we uiteindelijk op de Grubbelaan bij de plek waar ongeveer het woonhuis van Mathijs Ponts heeft gestaan. Na zijn terechtstelling is het huis afgebroken en er mocht 100 jaar lang niet meer op deze plek gebouwd worden.
Daarna gaan we naar de kleine St. Jan op de Markt. Ook die is niet aan beroving door de Bokkenrijders ontkomen. Op 5 november 1739 werd de kerk onder leiding van Mathijs Ponts overvallen en daarbij werd o.a. het tabernakel geforceerd en werd van alles meegenomen.
Daarna lopen we weer terug naar het kasteel. In het boekje staat de wandeling uiteraard veel uitgebreider beschreven met veel meer informatie over de Bokkenrijders in deze contreien.

Autobedrijf Simons
Nieuwstraat 127
6431 KR Hoensbroek
Tel.: 045-5215691

HERDRUK boek "Maria-Gewanden / Terschuren vroeger ...."

Het eind vorig jaar verschenen boekje over Maria-Gewanden en Terschuren was binnen korte tijd helemaal uitverkocht. Ze gingen als warme broodjes over de toonbank. Al heel snel was een herdruk nodig, maar eind januari gingen ook de laatste exemplaren daarvan de deur uit.

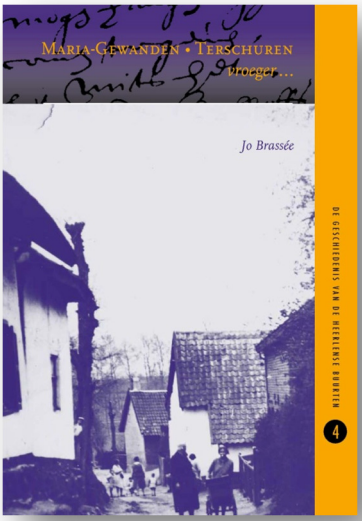

Desondanks blijft er een grote vraag naar het boekje bestaan. Daarom hebben we enige tijd geleden besloten om een derde druk te laten maken. Het boekje is dus nu weer verkrijgbaar.

Voor wie het boekje nog niet kent: het is een goed verzorgd boekje van 128 pagina's, waarin een gevarieerd overzicht gegeven wordt over de opzet en het ontstaan van de diverse arbeiderswijken, en buurtschappen die deze buurt rijk is.

Dit alles aangevuld met verhalen, anekdotes en vele foto's over de scholen, verenigingen en personen die het gezicht van deze buurt bepaald hebben.

Het boek is uitgegeven onder de paraplu van onze heemkundevereniging in samenwerking met de Stichting Buurtbeheer Maria-Gewanden en Rijckheyt, centrum voor regionale geschiedenis.

Het is geschreven door Jo Brassée, met een helpende hand van Jo Hermanns en Els Ermers en is financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van de stichting Buurtbeheer Maria-Gewanden, Adelante, (v.h. de Stichting Revalidatie Limburg), en patisserie Heesen.

Het is te koop bij onze Heemkundevereniging en boekhandel The Readshop aan de Kouvenderstraat, prijs € 14,95.

C. van Tilburg
Nieuwstraat 178
6431KX Hoensbroek

Succes met "Opsporing verzocht"

In onze vorige editie, vroegen wij in het artikel "Opsporing verzocht" op pagina 24 om uw medewerking en niet zonder resultaat.

Een onzer lezers wees ons op een artikel in het boek "Hoensbroek – Mijn Dorp" , nota bene geschreven door een onzer bestuursleden, Han Ruyters, geboren Breuker, maar tegenwoordig woonachtig in Utrecht, alwaar hij een Antiquariaat drijft in oude ansichten en boeken. Han haalt zijn wetenswaardigheden over deze moordzaak uit een artikel in een Katholieke Illustratie uit 1923, waar deze case omschreven wordt.

Schadenet - Koenen
Breukerweg 178
6412 ZL Heerlen
Tel.: 045-5215450

De betreffende boerderij was gelegen aan de Kouvenderstraat, daar waar nu het voormalige Prins Bernhard jeugdhuis ligt (dat gebouw met het ronde torentje, ± 1960 gebouwd als dependance van het ernaast gelegen Kinder Emmahuis. Deze boerderij, die ver vooruit in de rooilijn lag (er was ter plekke geen stoepruimte meer) werd in 1949 door de gemeente aangekocht en gesloopt.
Heel Hoensbroek werd destijds opgeschrikt door de roofmoord op de 81 jarige weduwe, Maria Haertmans- Kusters, een moord die de landelijke pers haalde, getuige het artikel in de Katholieke Illustratie.
Op de foto uit deze Illustratie, ziet u dochter Bertje Haertmans op de hof van de boerderij. De kruisjes op de foto geven aan hoe de moordenaar(s) door het raampje (met 2 kruisjes) naar binnen drong(en). Nadat men de moeder gewurgd, Bertje gekneveld en fl. 800,- gestolen had, gingen de dader(s) er vandoor. Bertje kon zich losmaken en is door het raam (1 kruisje) naar buiten gekropen. De deur (3 kruisjes) was namelijk van buiten afgesloten.
Het is niet bekend of de dader(s) van deze brute moord ooit gevat zijn.

Mededeling:

E-mail adres veranderd?
Bent u misschien ook van e-mailadres veranderd?
Dan geef dit nieuwe adres even aan onze secretaris door, zodat wij u onze Heemkunde mailings correct kunnen aanleveren. Doen hè!
Uw secretaris.
secretaris@heemkundehoensbroek.nl

Nieuws

Heemkundevereniging Heerlen Stad
De Heemkundevereniging Heerlen Stad heeft sinds kort een eigen website. U kunt 'm vinden op:
www.heemkundevereningingheerlenstad.nl

Sign It
Weustenraadstraat 45
6430 AJ Hoensbroek
Tel.: 045 5212874

Aon d'n haerd

Tot in het begin van de 19e eeuw waren er in het Limburgse land nog heel wat gezinnen die in de toenmalige woonkamer van "fiete" gebruik maakten.

"Fiete", ook wel "flumpen" of "sjnippers" waren dunne houtspaanders met een lengte van een voet (ongeveer 30 cm), men sneed ze van vers wilgen- of vuilboomhout (wieje of voelbääm). Het snijden was als regel de taak van een van de mannelijke huisgenoten. Men nam daarvoor een knoestvrije, vuistdikke tak, die men ontdeed van de schors en die daarna in korte stukken werd gezaagd. Elk stuk werd over de langszijde met "'t zessel" (kapmes) in vieren gedeeld en van deze delen sneed men dan de befaamde "fiete". Het snijden gebeurde veelal met het broodmes maar ook wel met een apart daarvoor bestemd "fietemets". Dit was een stevig mes met een gebogen, iets hol liggend snijvlak en met een vrij dikke rug. Men hield het mes met de rug tegen de linkerknie. In de linkerhand pakte men het deel van de tak en in trekkende beweging sneed men dan de spaanders af. Voorwaarde was wel dat men vers hout gebruikte.

Met enige routine ging het "fiete snieje" in een vrij snel tempo. Was men eenmaal begonnen met het snijden, dan maakte men meteen een goede voorraad. Men bond de spaanders in polsdikke bundeltjes bij elkaar en liet deze op een warme plaats drogen.

v Oers Assurantiën
Kouvenderstraat 238
6431HK Hoensbroek
Tel.: 045- 5212856

Men koos vaak hiervoor een plekje bij de haard of men stopte de partij in de bakoven nadat deze nog warm was van een bakbeurt.
Aan "de sjouw" (schoorsteenmantel) hing de toen alom bekende "fietebus", die precies een bundeltje "fiete" kon bevatten. Al naar gelang de plaatselijke benaming sprak men ook van "flumpebus" of "sjnipperbus". Het materiaal en de vorm van deze bus waren nogal verschillend. Bij gewone gezinnen was deze houder vervaardigd van hout en meestal ook nog zelf gemaakt. Een handig iemand wist in de plankjes die van peren- of notenhout waren, het nodige snij- en steekwerk aan te brengen. Ergens anders had men een vrij eenvoudige bus gemaakt van ijzer. Bij meer welvarende families pronkte daarentegen een blinkende "fietebus", gemaakt van geel of rood koper.

Gewoonlijk was deze bus ook nog groot van formaat, sierlijk van vorm en rijkelijk gegraveerd en beslagen.
Echter toen de welvaart toenam schaamde men zich voor de aanwezigheid van "fiete" in de "fietebus".
Dit gebruiksvoorwerp met inhoud droeg immers het etiket "armoede", zo dacht men althans. En waarom, zo werd geredeneerd, er waren toch lucifers te koop in de winkel. Zoals het geval was in de woonkamer moest dit ook gebeuren in de woonkeuken, ook hier moest de "fietebus" verdwijnen. Tegelijkertijd kregen heel wat koperen en tinnen gebruiksvoorwerpen een vredige rustplaats op zolder. Later werd ze voor een habbekrats verkocht. Weer later tot spijt van kinderen en kleinkinderen. De "fietebus" had vroeger een vaste plaats aan de schoorsteen. Veelal hing de bus aan die zijde waar de stoel van vader of grootvader stond. Zij waren het immers die het meest gebruik maakten van de "fiete". Bij het ontsteken van de pijp of sigaar of voor het overbrengen van een vlammetje van de haard naar de oliepit, petroleumlamp of waskaars,

Uitvaartcentrum van den Hout
Kathagen 10
6361HG Vaesrade
Tel.: 045- 5212004

dan nam men steeds een spaander uit de vertrouwde "fietebus". Gebruikte men vroeger de "fiete" uitsluitend uit oogpunt van zuinigheid om zodoende lucifers uit te sparen of was het bij velen in de jongere tijd een gewoonteregel omdat ouders of grootouders het niet anders kenden? Hoe dan ook, er schuilde in het gebruik van "fiete" en de "fietebus" een aardig stukje romantiek aan de leefwijze van onze voorouders, waarbij de soberheid, de gezelligheid en de romantiek hand in hand gingen. Al in de prehistorie kende de toen levende primitieve mensen enkele methodes om vuur op te wekken. Een eigenaardige, doch moeizame methode gebeurde als volgt: en bediende zich van een vuurbok, een handboog, een spil en wat licht ontvlambaar materiaal uit de natuur. Dit laatste kon mogelijk zaadpluis of fijne plantenvezels zijn. De vuurbok was van steen of van een bot van een dier. Hierin was een kleine holte gemaakt. In deze holte plaatste men vertikaal een houten spil zodat deze kon draaien in de holte van de vuurbok. In het koord van de handboog legde men een lus om de spil. Met de linkerhand werd een druk uitgeoefend op de spil in de holte en met de rechterhand maakte men een zagende beweging met de handboog zodat de spil snel ronddraaide in de holte van de vuurbot. Door de druk die men op de spil uitoefende en de snelle draaiingen van de spil ontstond in de holte van de vuurbok warmte. Hoe sneller men de zagende beweging deed, hoe groter de warmteontwikkeling werd, totdat tenslotte een gloeiend houtdeeltje van de spil voldoende was om het bijgeschoven licht ontvlambaar materiaal vlam vatten. Vuur maken was op deze wijze een langdurige en moeizame bezigheid.

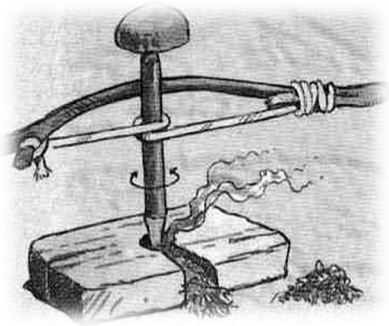
Vuurbok

In latere tijden, toen het gebruik van ijzer toenam, sloeg men het vuur uit vuursteen en staal. Voor het huiselijk gebruik bleef de vuurslag nog eeuwenlang belangrijk, zelfs tot in het begin van de 19e eeuw. De jeugd stond toen nog met groot enthousiasme toe te kijken hoe opa of een andere oude oom de "sjtoal" hanteerde. Voor het maken van vuur gebruikte men bijvoorbeeld een klein plat stukje staal dat in het midden een holte had. Verder een half gebrand stukje linnen dat gemakkelijk de vuurvonken aannam en een stukje vuursteen. Vuursteen is een steensoort dat nogal veel voorkomt in Limburg en dat als silex bekend staat. Met de linkerhand hield men de "sjtoal" en het stukje "liene" vast. Met de

rechterhand hanteerde men de vuursteen door hem snel langs het metaal te slaan, te "ketsje" zei men ertegen. Zodoende sloegen de vonken van het metaal en deden het stukje linnen smeulen. Dan blies men hierop totdat er een speels vlammetje verscheen waarmee het vuur in de haard, lamp of pijp gebracht kon worden.
Bij families van hogere stand gebruikte men "de toondel". Dit was een koperen bus of doos waarin de "sjtoal", de vuursteen en het linnen of de tonderzwam bewaard werd. Op de tonderzwam, of "*Fomes fomentarius*" die vroeger in Limburg veel voorkwam, was men bijzonder zuinig. Men kocht de "zwjam" van venters die langs de deur kwamen verkopen. Het woord "*Fomes fomentarius*" betekent vrij vertaald "licht ontvlambaar". De harde, min of meer hoefijzervormige zwam kwam in de bossen vrij veel voor op de stammen van de beuk, de berk en de Els. Zij werden in die tijd door kenners het hele jaar door verzameld om dienstbaar te zijn voor "vuur en toondel".
Onder de zeer harde zwamhuid ligt een zachte bruinachtige stof die men uit de zwam haalde om verder bewerkt te worden. Nadat men dit had verzameld werd het gekookt en daarna gedroogd. Vervolgens werd de ontstane massa losgeklopt om in salpeterzuur te worden gedrenkt en tenslotte weer gedroogd. Deze stofdroge, fijn vezelige massa had de eigenschap snel te gaan branden. Doordat de bossen beter beheerd werden en de verzamelwoede kwam de tonderzwam steeds minder voor.

Zodoende werd dit een schaars en duur artikel waarop men dus ook zuinig moest zijn. Het gebruik van lucifers of "sjwègele" vond in Limburg pas zijn intrede rond 1875. Bekend is dat graaf J. B. d'Ansembourg in 1839 tijdens een feestavond in kasteel Amstenrade aan de aanwezige gasten de eerste lucifers toonde. Deze had hij meegebracht uit Parijs toen hij daar aan een conferentie had deelgenomen. De lucifer bleef echter nog lang een schaars en duur luxeproduct.
De uitvinder van de "sjwègel" was een Londense apotheker die hem in 1827 uitvond. De lucifers hadden een lengte van ongeveer 15 cm en konden op een zacht schuurvlak ontstoken worden. Zij waren nog verre van ideaal, omdat bij het ontsteken de vonken in het rond spatten. Lang voordat de lucifers in omloop kwamen waren er in deze regio wel al "sollefer-stekskes" in gebruik. Dit waren dunne stokjes die een lengte

hadden van ca. 20 cm waarvan een of beide uiteinden in zwavel waren gedompeld. Samen met andere artikelen werden ze toen in die tijd door marskramers aan de deur verkocht. Sommige mensen die woonachtig waren in het oostelijk deel van Zuid-Limburg hadden van het vervaardigen van "sollefer-stekskes" hun beroep gemaakt, zij werden "sjwaegelsöppers" genoemd. De stokjes (sjtekses) die men gebruikte voor het maken van lucifers waren de stengels van de hennepplant. De hennepplant werd in Noord-Limburg geteeld. De hennep werd daarom "Kemp" genoemd. Het was een oud landbouwgewas dat vanwege de oliehoudende zaden en de stengel gekweekt werd. Het was een gewas dat op arme grond nog een goede opbrengst gaf. De stengels van de hennep werden op een lengte van 15 á 18 cm gesneden. De beide uiteinden werden in gesmolten zwavel gedompeld en werden zo als "solfer-sjtekskes" verhandeld. Men kan de ouderwetse "solfer-sjtekskes" zeker niet vergelijken met de latere lucifers, omdat ze om te ontsteken eerst in het vuur moest houden. De vuurontwikkeling was door de dikke zwavelkoppen vrij groot.

Tonderzwam

Met het haardvuur ging men in vroeger jaren zeer zorgvuldig om, zeker in de tijd dat er nog geen of moeilijk te verkrijgen lucifers waren. Voor het naar bed gaan werd de brandhaard "in de sjow" eerst nog eens zorgvuldig afgedekt met as om de toevoer van lucht af te remmen. Zoals gewoonlijk was men de volgende dag weer vroeg op of zoals men zijn "vroeg uit de veren". Het eerste dat men deed was het verzorgen van het haardvuur zodat dit weer snel oplaaide. Men was in vroeger jaren in de dorpen en buurtschappen in veel gevallen aangewezen op burenhulp. Het begrip "noabersj" was in het dagelijkse leven niet weg te denken. Vele malen deed zich een situatie voor waarbij burenhulp onmisbaar was. Zo ook als het met zorg afgedekte haardvuur toch nog in de nacht het begeven had. Geen nood! Men greep een oude "linkse" klomp om bij de buren "ei sjupke oamere" te halen. Maar wie van de buren sliep nog en wie was al in de weer? Ook geen nood! Een blik over de daken van de naburige huizen bracht wel uitkomst met de gedachte:

"waar rook is, is ook vuur" of "woa 't sjwaamt, doa brent 't".

Leo Meevers-Scholte

Onze begunstigers:

Algemeen:

Punctua & Partners - Accountants	Hoensbroek
Holtus Verzekeringen & Financieringen	Hoensbroek
Dhr. P.Orbons	Hoensbroek
Notaris Mr. J.J.O. Huisman	Brunssum
The ReadShop	Hoensbroek

Voor onze boeken:

Stichting Buurtbeheer Maria-Gewanden	Hoensbroek
Patisserie Jack Heesen	Brunssum
SRL	Hoensbroek

VZ Constructie en Reparatiecentrum
De Koumen 22
6433 KD Hoensbroek
Tel.: 045- 5234081

kwaliteit die blijft

L'Ortye

TUIN ▪ DECO ▪ BOUW

• sierbestrating nieuw-gebruikt • designverlichting - tuinmeubilair • (water)ornamenten beton-natuursteen • tuinhuisjes, bielzen en tuinhout • zand, siergrind, maaskeien, teelaarde • vijvermateriaal en -pompen

Parkstad 8519
De Koumen 1a Heerlen-Noord

2500 m² showroom

www.lortye-tuin-deco-bouw.nl
www.parkstad-gardendeco.nl
045-528 02 02